

M U Z E U L N A Ţ I O N A L A L B A N A T U L U I

ANALELE BANATULUI

Serie nouă

ARHEOLOGIE
ISTORIE

XXXI

2023

MEGA
Cluj-Napoca, 2023

Fondator
Ioachim Miloia

Colegiul de redacție

Claudiu ILAȘ, *manager al Muzeului Național al Banatului*

Dr. Nicoleta DEMIAN, *redactor șef*

Zsuzsanna KOPECZNY, *secretar de redacție*

Dan L. CIOBOTARU, dr. Andrei GEORGESCU, dr. Zoran MARCOV, dr. Felicia OARCEA, dr. Călin TIMOC, *membri*

Colegiul științific

Dr. Costin FENEȘAN (București)

Dr. Bernhard Siegfried HEEB (Museums für Vor- und Frühgeschichte der Staatlichen Museen zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz)

Prof. dr. Elke KAISER (Institut für Prähistorische Archäologie Freie Universität, Berlin)

Prof. dr. Raiko KRAUSS (Eberhard Karls Universität, Tübingen)

Dr. Stelian MÂNDRUȚ (Institutul de Istorie George Barițiu, Cluj-Napoca)

Prof. dr. PETROVICS István (Universitatea József Attila, Szeged)

Prof. emerit dr. Ioan PISO (Director al Centrului de Studii Romane, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca)

Dr. Aurel RUSTOIU (Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca)

Dr. habil. Gábor SZABÓ (Institute of Archaeological Sciences, ELTE Faculty of Humanity, Budapest)

Prof. dr. Matthias WEMHOFF (Direktor des Museums für Vor- und Frühgeschichte der Staatlichen Museen zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz)

Vigneta copertei: Wiliam Vastag †

Analele Banatului, serie nouă, continuă publicațiile anterioare ale Muzeului Banatului din Timișoara:

Történelmi és Régészeti Értesítő, 1875–1918

Gemina, 1923

Analele Banatului, 1928–1931

Tibiscus, 1971–1979

Orice corespondență se va adresa

Muzeului Național al Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO–300002 Timișoara,

e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Please send any mail to

Muzeul Național al Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO–300002 Timișoara,

e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor.

ISSN 1221–678X

DTP: Editura Mega

Indexată în următoarele baze de date internaționale:

SCOPUS (<https://www.scopus.com/sourceid/21100224411>)

DOAJ (<https://doaj.org/toc/1221-678X>)

ICI Journals Master List (<https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=25470>)

CEEOL (<https://www.cceol.com/search/journal-detail?id=2682>)

Editura MEGA | www.edituramega.ro

e-mail: mega@edituramega.ro

CUPRINS ■ SOMMAIRE ■ INHALT ■ CONTENTS

ARHEOLOGIE ȘI ISTORIE VECHĂ

REMUS MIHAI FERARU

Le culte d'Apollon Didymeus dans les colonies milésiennes de la Propontide et du Pont-Euxin ☞
The cult of Apollo Didymeus in the Milesian colonies of the Propontis and the Euxine Pontus 11

GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI

Despre un nou tezaur monetar de dioboli din Mesembria descoperit în sudul Dobrogei ☞ *About a new monetary hoard of diobols from Mesembria discovered in the south of Dobruja* 25

BOGDAN LĂPUȘAN

Keys, locking mechanisms and padlocks from the old collections of the National Museum of Banat, from Pojejena and Tibiscum 33

ANDREI-CĂTĂLIN DÎSCĂ, IULIAN LEONTI

Drumul roman imperial între Tibiscum și Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Câteva considerații și rezultatele unor cercetări de teren ☞ *The Roman Imperial road from Tibiscum to Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Several observations and the results of new field investigations* 49

ALEXANDRU FLUTUR

Considerații despre valurile romane din Banat ☞ *Considerations about the Roman earth embankments in Banat* 71

ROBERT GINDELE

Așezarea sarmatică descoperită la dezvoltarea infrastructurii rutiere de la Cerneteaz – Sit 7 (jud. Timiș) ☞ *The Sarmatian settlement discovered during the construction of the road infrastructure at Cerneteaz-Sit 7 (Timiș County)* 109

DANIELA TĂNASE

Din nou despre antichitățile romano-bizantine descoperite la Drobeta-Turnu Severin din colecția lui Imre Pongrácz ☞ *New remarks about the Roman-Byzantine antiquities discovered at Drobeta-Turnu Severin from the collection of Imre Pongrácz* 137

LUCRĂRI PREZENTATE ÎN CADRUL CONFERINȚEI „POLITICS AND SOCIETY IN CENTRAL AND SOUTH-EASTERN EUROPE. DAILY LIFE IN MEDIEVAL AND EARLY MODERN TIMES (11TH–17TH CENTURIES)” (7–8 OCTOMBRIE 2021, TIMIȘOARA)

JELENA ĐORĐEVIĆ, VOJISLAV ĐORĐEVIĆ

“Livade-Đurdevac” near Pančevo. Results of archaeological research of medieval churches and necropolises 2009–2013 157

ALEKSANDAR KRSTIĆ

Reflection of daily life in medieval inscriptions and notes from Serbia and Bosnia (12th–16th centuries) 181

MILOŠ MAREK

„In numerum proscriptorum malefactorum assignati“. Proscription in Banat and Transylvania in the Middle Ages (14th–15th century) 193

ELEK SZASZKÓ

The last members of the Dobozi Dánfi family 203

MIKLÓS FÓTI, ISTVÁN PÁNYA

Topographic data in Ottoman registers as a resource for the identification of vanished settlements in Bodrog County 213

NICULINA DINU

Ottoman pottery discovered in Hârşova fortress in year 2020 227

ISTORIE MODERNĂ ŞI CONTEMPORANĂ

COSTIN FENEŞAN

O încercare de reglementare a veniturilor fiscale din Transilvania în timpul celei de-a doua ocupații habsburgice (1603) ☞ *An attempt to regulate tax revenues in Transylvania during the second Habsburg occupation (1603)* 239

HAJNALKA TÓTH

The 1707 raid of Kecskemét by Serbs and its diplomatic consequences in Habsburg–Ottoman relations 261

ZORAN MARCOV

Coifurile Gărzii Cetățenești din Timișoara din colecția Muzeului Național al Banatului (prima jumătate a sec. al XIX-lea) ☞ *The helmets of the Citizen Guard from Timisoara from the collection of the National Museum of Banat (first half of the 19th century)* 273

RÓBERT KÁROLY SZABÓ

Die historiografische Bedeutung der Schulregister der siebenbürgischen reformierten Schulen im Ersten Weltkrieg ☞ *The historiographical significance of register books of Transylvanian reformed schools in the First World War* 287

MARIAN-ALIN DUDOI

The Romanian election of 1946 in the Norwegian press 297

RADU TABĂRĂ

Serviciul Muncii. Analiză a impactului său economic la nivelul economiei naționale (1950–1961) ☞ *The Labor Service. Analysis of its economic impact on the national economy (1950–1961)* 301

VASILE RĂMNEANȚU

Ultima vizită de lucru a lui Nicolae Ceaușescu în județul Timiș (14–15 septembrie 1988) ☞ *Nicolae Ceaușescu's last working visit in Timiș County (September 14–15, 1988)* 311

ISTORIA CULTURII, ARTEI, MUZEOLOGIE, RESTITUIRI

MIRELA BONCEA, CĂLIN TIMOC

Despre activitatea de anticar și colecționar a umanistului italian Luigi Ferdinando Marsigli ☞ *The activity of the Italian humanist Luigi Ferdinando Marsigli as an antiquarian and collector* 323

RECENZII, PREZENTĂRI DE CARTE

ANDREI MIC

Sorin Mitu (editor), *Raporturi și imagini româno-maghiare*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut-Mega, 2023,
211 p. 335

OBITUARIA

Kakucs Lajos (1944–2023)..... 339

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE/ ABREVIATIONS BIBLIOGRAPHIQUES 343

DIN NOU DESPRE ANTICHITĂȚILE ROMANO-BIZANTINE DESCOPERITE LA DROBETA-TURNU SEVERIN DIN COLECȚIA LUI IMRE PONGRÁCZ

Daniela Tănase*

Cuvinte cheie: colecția Imre Pongrácz, Porțile de Fier, fluviul Dunărea, fortăreață romano-bizantină, atelier metalurgic, brățări din bronz cu capete trompetiforme, piese semifabricate turnate din bronz: fibule cu picior întors dedesubt, chei și cataramă cu capete de pasăre.

Keywords: Imre Pongrácz collection, Iron Gates, Danube river, Romano-Byzantine fortress, metallurgical workshop, bronze bracelets with trumpet heads, bronze cast fibulae with bent stem, keys and buckle with bird heads.

New remarks about the Roman-Byzantine antiquities discovered at Drobeta-Turnu Severin from the collection of Imre Pongrácz (Abstract)

From Imre Pongrácz's collection, collected at the end of the 19th century, mainly from the Iron Gates region, there are also some bronze cast fibulae with bent stem, keys and buckle with bird heads. They date back to the 6th century AD, being found in the ruins around the Roman-Byzantine Theodora tower, located in the southwest corner of the Roman fort from Drobeta-Turnu Severin. This discovery was published nearly five decades ago and was said to represent the remains of a metallurgical workshop that operated in the Roman-Byzantine fortification. Recently, it was discovered that two bronze bracelets were found along with these cast pieces. This fact suggests the possibility that these castings are not from a workshop, but from a place of storage and sale of goods brought through the *annonae*.

A cum câteva decenii au fost publicate câteva piese turnate în bronz, nefinisate, considerate a fi vestigii ale unui atelier metalurgic din secolul VI p. Chr., despre care s-a afirmat că au fost descoperite la turnul Theodora din Drobeta-Turnu Severin (jud. Mehedinți)¹. Obiectele provin din colecția lui Imre Pongrácz (1849–1903), care a intrat în patrimoniul muzeului din Timișoara în toamna anului 1903².

Din cercetarea mai atentă a arhivei documentare legată de Imre Pongrácz și colecția sa au apărut noi informații despre această descoperire, motiv pentru care am considerat oportună o nouă discuție cu privire la aceste artefacte³.

Date despre colecția lui Imre Pongrácz

Una dintre cele mai importante colecții aflate în patrimoniul Muzeului Național al Banatului din Timișoara i-a aparținut lui Imre Pongrácz (1849–1903), militar de carieră, care a fost ofițer în garnizoana de honvezi a portului Orșova. După pensionarea survenită în anul 1895⁴, el a rămas în pitorescul orașel de pe malul stâng al Dunării și câțiva ani mai târziu a început să colecționeze mii de piese care se datează din preistorie și până în zorii epocii moderne (cu precădere în epoca romană și în cea medievală), provenite în principal din regiunea Porților de Fier⁵.

Obiectele au fost găsite în marea lor majoritate

Florida, Gainesville (S.U.A.) pentru sugestii și bibliografia extinsă pusă la dispoziție.

⁴ Conform fișelor de activitate păstrate în Arhiva Ministerului Apărării al Ungariei din Budapesta (Ungaria). Mulțumesc mult pentru sprijinul de a avea acces la aceste documente, domnului prof. dr. László Veszprémy și domnului prof. dr. Balázs Major, director al Institutului de Arheologie al Universității Catolice "Pázmány Péter" din Budapesta.

⁵ Tănase 2016, 448; mapa de desene a lui Imre Pongrácz, fondul documentar al Muzeului Național al Banatului Timișoara.

* Muzeul Național al Banatului, Piața Huniade nr. 1, e-mail: danielatanasetm@gmail.com

¹ Bejan 1976, 257, vezi și nota 2.

² A. Bejan afirmă că această colecție a fost cumpărată în anul 1904 (vezi Bejan 1976, 268, nota 1), dar conform documentului de achiziționare, acest fapt s-a întâmplat la scurtă vreme după moartea lui Imre Pongrácz survenită în 5 august 1903, respectiv în octombrie 1903. În anul 1904 colecția a fost înregistrată în registrul de inventar al muzeului. Pentru date cu privire la achiziționarea colecției, vezi: Medeleț – Toma 1997, 75; 129, nota 648.

³ Mulțumesc domnului prof. dr. Florin Curta, Universitatea

în Serbia, pe malul drept al Dunării, în special în arealul unor localități situate în zona Porților de Fier: Kostol, Kladovo și Kurvingrad, precum și mai în aval, de la Prahovo și Negotin. Totuși, unele dintre acestea provin de pe malul stâng al Dunării, cum este cazul pieselor de la Drobeta-Turnu Severin, care constituie subiectul acestei lucrări.

Contextul de descoperire

Imre Pongrácz a desenat obiectele aflate în colecția sa, astfel că în fondul documentar al Muzeului Național al Banatului se păstrează o mapă cu planșe desenate în creion pe care apare semnătura sa⁶, și care reprezintă un document important cu privire la reconstituirea istoricului colecției în ansamblu, precum și pentru fiecare piesă în parte.

Unele planșe au explicații legate de locul de descoperire a pieselor desenate; mai sunt menționate materialele din care acestea au fost lucrate, precum și epoca în care se datează.

Piese semifabricate de la Drobeta-Turnu Severin au fost desenate pe planșa X (Pl.I), fără vreo explicație, însă pe o planșă unde au fost desenate două brățări apar informații cu privire la locul lor de descoperire.

Astfel, pe planșa XXXIV au fost desenate două brățări aproape identice (Pl.II). În partea de jos a planșei se consemnează: “1a, 1b. Loc de descoperire: România, Turnu Severin. Mi le-a adus prietenul meu Theodor Gyóka împreună cu mai multe fibule și fibule turnate [nefinisate]. S-au găsit în apropierea capului de pod a lui Traian, romane”⁷.

Așadar, din acest enunț aflăm că alături de cele două brățări au mai fost găsite și alte fibule, precum și fibule turnate, adică piesele semifabricate, desenate pe planșa X. Cu toate că pe planșele desenate de colecționar există fibule cu piciorul întors dedesubt asemănătoare cu cele semifabricate, nu sunt indicii că ar fi fost găsite la Turnu Severin. Unele nu au nici o mențiune la planșă, iar cele care au loc de descoperire acesta este situat la sud de Dunăre.

Mai aflăm informații despre această descoperire în primul registru de inventar al muzeului, care a fost utilizat între anii 1872 și 1932. Astfel, piesele semifabricate au fost înregistrate la numărul 2527, unde a fost descrisă tehnologia de producere și se afirmă că acestea au fost găsite la Turnu Severin, lângă capul de pod al lui Traian, unde a fost atelierul principal de turnătorie. Această concluzie

cu privire la existența unui atelier a fost formulată cel mai probabil de persoana care a scris în registru, respectiv de către István Berkeszi, secretar al Societății Muzeale de Istorie și Arheologie a Ungariei de Sud și custode al muzeului⁸. La același număr mai sunt menționate alte trei fibule finisate, o cheie și o copcă, însă nu există o precizare explicată că au fost găsite toate împreună.

Totuși, într-o publicație din anul 1908, apar fotografii cu piesele din colecția lui Pongrácz așa cum erau expuse în muzeu la începutul secolului XX⁹. Pe una dintre planșe se pot observa, alături de aceste semifabricate, o cheie și probabil o cata-ramă, precum și trei fibule cu piciorul întors dedesubt. Așadar, este foarte posibil ca acestea să fi fost expuse astfel pentru că au fost găsite împreună. Din păcate, calitatea fotografiei nu permite identificarea precisă a fibulelor.

În legătură cu locul de descoperire există anumite incertitudini. Astfel, Adrian Bejan menționează faptul că a aflat de la profesorul Dumitru Tudor cum că arheologul Marius Moga i-ar fi spus că aceste piese au fost cumpărate de către Imre Pongrácz de la muncitorii care au participat la cercetările efectuate de Grigore Tocilescu în 1896 (?), la turnul Theodora de la Drobeta-Turnu Severin¹⁰. Însă pe planșa XXXIV, colecționarul scrie doar că piesele au fost găsite în apropierea capului de pod a lui Traian și nu spune nimic despre modul de achiziționare sau despre contextul de descoperire.

Din această înșiruire a informațiilor cu privire la proveniența pieselor, observăm că Marius Moga este sursa primară a lui Dumitru Tudor, care i-a transmis mai apoi și lui Adrian Bejan ceea ce aflase de la acesta.

Cel mai probabil, pentru Marius Moga sursele de informație au fost planșele colecționarului, consemnările din registrul de inventar al muzeului de dinainte de anul 1918, precum și publicații în limba maghiară de la începutul secolului XX în care este prezentată colecția, despre care aflăm de altfel și din studiul lui Adrian Bejan¹¹. Însă în niciuna dintre aceste surse nu se menționează explicit turnul Theodora sau muncitorii care să fi vândut piesele. Astfel, pare că Marius Moga a coroborat informațiile din aceste surse documentare cu ceea ce cunoștea despre cercetările arheologice desfășurate de Grigore Tocilescu la Turnu Severin între anii 1896–1899 și a emis supoziții bazate mai

⁸ Medeleț – Toma 1997, 52.

⁹ Berkeszi 1908, 205, Fig.4.

¹⁰ Bejan 1976, 257, nota 2.

¹¹ Bejan 1976, 257, nota 2; Történelmi és Régészeti Értesítő, 113; Berkeszi 1908.

⁶ Din păcate, o parte dintre planșe s-au pierdut, mapa de desene fiind astăzi incompletă.

⁷ Mapa de desene, planșa XXXIV, fondul documentar al Muzeului Național al Banatului Timișoara.

degrabă pe deducții logice cu privire la locul de descoperire, decât pe informații certe.

Din Arhiva Grigore G. Tocilescu¹², aflată la Biblioteca Academiei Române din București, știm că a fost reprezentat la săpăturile arheologice de câțiva colaboratori: Pamfil Polonic, arhitect-inginer J. Fakler, I. M. Ștefănescu, Otto Richter. Din corespondența legată de cercetările arheologice și din notițele și rapoartele făcute de aceștia, precum și din însemnările lui Tocilescu, aflăm că lângă turnul rotund din colțul sud-vestic al castrului roman de la Drobeta, construit în faza de locuire romano-bizantină, în vremea lui Iustinian I (527–565), s-au găsit temeliiile mai multor clădiri în interiorul cărora s-au descoperit cantități apreciabile de grâne arse și cioburi de la oale de mari dimensiuni. Descoperitorii au considerat că acestea erau magazinele postului militar de la turn¹³.

Cei care au săpat la Drobeta au întocmit și liste ale obiectelor, dar nu au oferit și contextul exact de descoperire al fiecărui obiect în parte, astfel că este dificil de spus unde anume s-au găsit piesele respective¹⁴. În orice caz, sunt menționate monede romano-bizantine¹⁵, iar între obiectele găsite sigur în secolul al VI-lea este o cataramă de tip Sucidava¹⁶. Curios este faptul că nu s-au găsit obiecte de tipul celor semifabricate: fibule cu piciorul întors dedesubt, chei mobile sau cataramae ornamentate cu capete de pasăre.

În lumina celor expuse, este mai plauzibil ca piesele semifabricate și brățările să fi fost găsite într-una dintre magazinele adiacente turnului. Din descrierea săpăturilor de la turn nu sunt menționați despre obiecte găsite în interiorul său, ci doar în ruinele dependințelor¹⁷. Pe de altă parte, din același fond documentar reiese faptul că la piciorul podului lui Traian nu s-au găsit vestigii care să poată fi puse în legătură cu epoca romano-bizantină¹⁸.

Așadar, afirmația lui Imre Pongrácz destul de vagă, – ”apropierea capului podului” –, poate

desemna de fapt zona castrului și implicit a construcțiilor din epoca romano-bizantină, care se află la o distanță mică de piciorul podului. Când anume au fost descoperite piesele va rămâne o necunoscută, deoarece pe coperta mapei cu desene, colecționarul a scris: ”am început să colecționez în 1898”¹⁹, fapt care stârnește îndoieli cu privire la găsirea acestora în timpul săpăturilor arheologice efectuate de colaboratorii lui Grigore Tocilescu în anul 1896.

Istoricul cercetării pieselor semifabricate

În enciclopedia *Istoria României* din 1960, se menționează pentru prima oară faptul că la Drobeta, în turnul Theodora, s-au descoperit monede și tipare pentru turnat obiecte din bronz²⁰.

O altă semnalare în literatura științifică a acestor piese semifabricate a fost făcută de către arheoloaga germană Syna Uenze într-un studiu cu privire la fibulele cu picior întors dedesubt și spirală falsă, obținute prin turnare. Syna Uenze considera că fibulele cu piciorul întors dedesubt cu spirală falsă au fost produse în secolul al VI-lea în regiunea Porțile de Fier, bazându-se pe descoperirile de acest tip de fibule de la Orșova, unde s-ar fi găsit și piese semifabricate, fapt care o face să presupună că aici a existat un atelier²¹. Cercetătoarea germană a menționat semifabricatele ca fiind de la Orșova pe baza informațiilor oferite de doi arheologi reputați, Nándor Fettich (Budapesta) și Joachim Werner (München), care au călătorit în România și au văzut aceste piese în muzeul din Timișoara²².

Un studiu dedicat pieselor semifabricate de la Drobeta-Turnu Severin a publicat arheologul timișorean Adrian Bejan, care le consideră piese de bronz turnate și nefinisate provenite de la tipare în matrițele cărora se turnau fibule, cataramae și chei și spune că acestea provin dintr-un atelier al fortăreței antice Theodora²³. Piesele semifabricate au fost descrise amănunțit, apoi a fost elaborată o analiză tipologică detaliată pentru obiectele care le compun: fibule cu picior întors dedesubt, cataramae de tip Salona-Histria și chei, care au fost încadrate cronologic și cultural²⁴. Studiul este completat de un repertoriu al fibulelor turnate romano-bizantine

¹² Mulțumesc pentru amabilitatea de a-mi oferi informații din Arhiva Tocilescu domnului dr. Victor Bunoiu, cercetător la Institutul de Studii Socio-Umane ”Titu Maiorescu” al Academiei Române Filiala Timișoara.

¹³ Manuscris Arhiva Tocilescu, Biblioteca Academiei, nr. 5135, fila 23, fila 143, fila 231, fila 391.

¹⁴ Tudor 1976, 124.

¹⁵ Manuscris Arhiva Tocilescu, Biblioteca Academiei, nr. 5135, fila 121, fila 143, fila 208, fila 218.

¹⁶ Tudor 1976, 126, Pl. VII.3; 127; 134, Pl. XII.3.

¹⁷ Manuscris Arhiva Tocilescu, Biblioteca Academiei, nr. 5135, fila 143.

¹⁸ Descrierea săpăturilor de la capul de pod al lui Traian: manuscris Arhiva Tocilescu, Biblioteca Academiei, nr. 5135, filele 17–19, 39–40, 47–48, 53–55, 58–59; fila 62; fila 76; fila 82; fila 102; fila 109; fila 111; fila 115; fila 117; fila 135.

¹⁹ Mapa de desene, coperta, fondul documentar al Muzeului Național al Banatului Timișoara.

²⁰ *Istoria României* 1960, 661–662.

²¹ Uenze 1974, 489.

²² Uenze 1974, 494.

²³ Bejan 1976, 257.

²⁴ Bejan 1976, 257–263.

descoperite în regiunea Dunării Mijlocii și în cea a Dunării de Jos²⁵.

Ideea existenței unui atelier metalurgic la Drobeta-Turnu Severin, propagată de A. Bejan, a fost preluată în mediul științific, considerându-se a fi o dovadă a producerii locale prin turnare a fibulelor cu piciorul întors dedesubt, decorate de regulă cu striuri care imită sârma înfășurată, a cataramelor și a cheilor mobile²⁶.

Abia câteva decenii mai târziu, existența unui atelier în turnul Theodora a fost pusă sub semnul întrebării, și s-au adus din nou în discuție piesele semifabricate într-un studiu cu privire la fibulele cu picior întors dedesubt, de către Florin Curta și Andrei Gândilă²⁷. În opinia acestora, nu a funcționat niciun atelier de turnătorie în interiorul turnului Theodora, deoarece nu s-au găsit urme arheologice care să-i susțină existența, ca de pildă vreo vatră sau urme de zgură²⁸.

Autorii nu s-au aplecat doar asupra fibulelor cu piciorul întors dedesubt, ci și a cheilor mobile semifabricate, observând că acestea au analogii în regiuni aflate la depărtare de Drobeta-Turnu Severin, în Dobrogea, în nord-estul Peninsulei Balcanice și în Crimeea²⁹. La fel, fibulele semifabricate sunt asemănătoare cu cele descoperite în nord-estul Balcanilor, regiune în care este cea mai mare densitate de fibule cu piciorul întors dedesubt, ceea ce sugerează că nu ar fi de producție locală, ci că au fost aduse aici pe cale fluvială³⁰. Tot în partea de nord-est a Bulgariei, pe malul Mării Negre, la Kaliakra³¹, a fost găsită o cataramă decorată cu capete de pasăre asemănătoare cu cea semifabricată de la Drobeta (Pl.VII.1a-b, Pl. VIII.1a-b). De menționat aici că această cataramă nu este de tip Salona-Histria, ci se aseamănă cu tipul B18 de cataramă triunghiulară cu trei lobi, stabilit de Mechthilde Schulze-Dörrlamm³².

O cataramă foarte asemănătoare cu cea de pe semifabricatul de la Drobeta-Turnu Severin (Pl. VII.1a-b, Pl.VIII.1a-b), dar cu unul dintre capetele de pasăre rupt, apare pe planșa LXVI.15 a-b și a fost descoperită pe malul sudic al Dunării³³.

Din păcate, nu putem ști unde anume, deoarece Imre Pongrácz însușiue locul de proveniență pentru toate obiectele de pe planșă: "Au ajuns în posesia mea prin intermediul furnizorilor mei sârbi din Kladovo. Locul lor de găsim este în Serbia, la Prahovo, Kostol, Kladovo și Kurvingrad"³⁴.

Faptul că toate piesele semifabricate au analogii în partea de nord-est a Bulgariei face plauzibilă ipoteza ca un atelier meșteșugăresc din acea regiune să fi generat piesele semifabricate care au ajuns mai apoi la Drobeta-Turnu Severin.

Un rol în răspândirea acestor piese putea să aibă armata, ca și în cazul altor mărfuri, cum sunt amforele sau opaițele aduse împreună cu *annona*, deoarece infrastructura în secolul al VI-lea era doar militară³⁵.

În mapa cu desene a lui Pongrácz, pe planșa VIII.19, apare desenul părții inferioare a unei chei mobile, însă nu se face nici o mențiune despre locul de descoperire. În studiul din 1976, Adrian Bejan a prezentat o cheie mobilă din colecția muzeului din Timișoara, dar aceasta nu are loc de descoperire³⁶. Cu toate acestea, cu siguranță face parte tot din colecția lui Pongrácz, deși în actualul registru de inventar, la numărul 4049, nu este scris de unde provine și nici nu este menționat că ar fi făcut parte din aceasta. Se cuvine menționat aici faptul că o parte dintre planșele cu desene ale colecționarului s-au pierdut, astfel că piesa putea să fi fost desenată pe una dintre acestea. În orice caz, cheia a intrat în patrimoniul muzeal înainte de anul 1918 și nu poate proveni decât de la achiziționarea colecției lui Pongrácz, deoarece în registrul de inventar de la vremea respectivă aceasta nu a fost înregistrată separat.

Totuși, cele mai multe analogii în colecția lui Pongrácz le au fibulele cu piciorul întors dedesubt, semifabricate. Unele planșe³⁷ pe care apar fibule nu au vreo mențiune cu privire la locul de descoperire³⁸: planșa Ia.1, 7, 17–18, 21, 30, 42,

²⁵ Bejan 1976, 264–268.

²⁶ Teodor 1988, 202; Stângă 1998, 111–112; Tănase – Mare 2001, 194; Mare 2004, 15–17.

²⁷ Curta – Gândilă 2011, 51–81.

²⁸ Curta – Gândilă 2011, 64.

²⁹ Curta – Gândilă 2011, 65.

³⁰ Curta – Gândilă 2011, 65.

³¹ Vagalinsky 2018, 516, Fig.2–3.

³² Curta – Gândilă 2011, 65, nota 49.

³³ Piesa are numărul de inventar 2479. Bejan 1976, 262; 271, Pl.I.g; 277, Pl.VI.8; considerată eronat aplică: Tănase – Mare 2001, 194; 204, Pl.VI.8.

³⁴ Arhiva Istorică a Muzeului Național al Banatului Timișoara, mapa cu desene a lui Imre Pongrácz.

³⁵ Curta – Gândilă 2011, 66.

³⁶ Bejan 1976, 262; 271, Fig.1 f, h.

³⁷ Arhiva Istorică a Muzeului Național al Banatului Timișoara, mapa cu desene a lui Imre Pongrácz.

³⁸ Într-o lucrare cu privire la obiecte din colecție care se datează în secolele III–VI p. Chr., deoarece nu apăreau mențiuni pe planșe cu privire la locul în care au fost găsite, s-a considerat că piesele respective puteau proveni de la nord de Dunăre și astfel s-a menționat ca loc de descoperire Clisura Dunării: Tănase – Mare 2001, 181–193. Cel mai probabil obiectele respective au fost descoperite tot la sudul Dunării, având în vedere furnizorii sârbi de antichități ai lui Imre Pongrácz.

planșa Ic.131, astfel că nu putem preciza dacă au fost găsite la nordul sau la sudul Dunării. Însă o parte dintre acestea au fost descoperite mai ales în Serbia, cea de pe planșa I.i nr. 289 a fost găsită la Kostol, iar cele de pe planșele Id. 135, 156; I h. 259; Ij. 304–305, 311; Im 350, 356 au fost găsite la Kostol, Kladovo, Kurvingrad, Prahovo, Negotin. Fibulele au ajuns în posesia colecționarului prin intermediul furnizorilor săi, Vasa și Kostić³⁹.

În unele dintre aceste localități au fost odinioară fortărețe pe limesul dunărean: Pontes⁴⁰ este astăzi Kostol, în apropierea căruia se găsesc Kladovo și Kurvingrad, iar Aquae⁴¹ este astăzi Prahovo, în apropierea căruia se află Negotin. În preajma celor două castre, Pontes și Aquae, erau centre logistice care asigurau aprovizionarea trupelor de frontieră⁴², fapt care explică proveniența fibulelor din localitățile satelit ale acestora.

Descrierea obiectelor

1. Piesa reprezintă un grup de obiecte din bronz, turnate și nefinisate: trei fibule cu piciorul întors dedesubt, dintre care două au striuri care imită spiarele, iar una are doar marcat segmentul unde sunt de regulă spiarele. Fibulele au tije din fier, care erau subțiate prin ciocănire după turnare, obținându-se astfel acul. (Pl. VII.3, Pl.VIII.3a-b)
Dimensiuni: L: 11,2 cm, l max: 7,1 cm; L fibule: 7 cm, lmax fibule: 3 cm. Nr. Inv. 2878.

2. Piesa reprezintă un grup de obiecte din bronz, turnate și nefinisate: o cheie din două componente și trei fibule cu piciorul întors dedesubt. Una dintre fibulele mari are striuri care imită spiarele, iar celelalte două fibule au doar marcat segmentul unde sunt de regulă spiarele. Fibulele au tije din fier, care erau subțiate prin ciocănire după turnare, obținându-se astfel acul. (Pl. V.2, Pl.VI.2a-b)
Dimensiuni: L: 10,9 cm, l max: 8 cm; dimensiuni fibule: două au L: 7 cm, cea de-a treia are L: 4,5 cm, l max: 3 cm; dimensiuni cheie: L limbă: 3 cm, l limbă: 2 cm; D verigă: 3 cm. Nr. Inv. 2879.

3. Piesa reprezintă un grup de obiecte din bronz, turnate și nefinisate: două fibule cu piciorul întors dedesubt cu striuri care imită spiarele și o cheie din două componente. Două dintre fibule au tije din fier, care erau subțiate prin ciocănire după turnare, obținându-se astfel acul. (Pl.V.1, Pl.VI.1a-b)

Dimensiuni: L: 10,7 cm, l max: 6,4 cm; dimensiuni fibule: L: 7,2 cm, l max: 3 cm; dimensiuni cheie: L: 6,2 cm, l limbă: 2 cm, D verigă: 3 cm. Nr. Inv. 2880.

4. Piesa reprezintă două obiecte din bronz, turnate și nefinisate: o fibulă cu piciorul întors dedesubt și veriga unei chei. Fibula are o tijă din fier, care era subțiată prin ciocănire după turnare, obținându-se astfel acul. (Pl. VII.2, Pl.VIII.2a-b)

Dimensiuni: L: 11,2 cm, l max: 3 cm; fibula: L: 7 cm, l max: 3 cm; D verigă: 3 cm. Nr. Inv. 2881.

5. Piesa reprezintă două obiecte din bronz, turnate și nefinisate: veriga unei chei și placa unei cataramă în formă de cap de pasăre, stilizat, al cărei cioc este prevăzut în vârf cu două capete de pasăre. Despre placa de cataramă s-a afirmat inițial că aparține tipului Salona-Histria⁴³. (Pl. VII.1a-b, Pl.VIII.1a-b)

Dimensiuni: L: 7,3 cm, l: 1,4–2,9 cm. Nr. Inv. 2882.

6. Piesa reprezintă o fibulă cu piciorul întors dedesubt din bronz, turnată și nefinisată.

Are o tijă mică din fier, care era subțiată prin ciocănire după turnare, obținându-se astfel acul. Are teaca cu marginea ruptă. (Pl. III.3, Pl.IV.3)
L: 4 cm, l max: 1,8 cm. Nr. Inv. 2887.

7. Brățară de formă ovală, cu capetele trompetiforme, apropiate, decorate prin gravare cu bande de linii drepte care flanchează o bandă de linii în rețea și o linie în zigzag. Piesă realizată din bronz, prin turnare și gravare. (Pl. III.1, Pl.IV.1, 1a)
Dimensiuni: D lung: 6,9 cm, D lat: 5,6 cm. Nr. Inv. 2553/1.

8. Brățară de formă ovală, cu capetele trompetiforme, mai depărtate, decorate prin gravare cu bande de linii drepte care flanchează o bandă de linii în rețea și o linie în zigzag. (Pl. III.2, Pl.IV.2, 2a)
Dimensiuni: D lung: 7,5 cm, D lat: 5,9 cm. Nr. Inv. 2553/2.

Așadar, obiectele nr. 1 – 6 sunt piese semifabricate, nefinisate, la care nu au mai fost îndepărtate bavurile rămase după turnare. Semifabricatele au fost găsite împreună cu piese finite, brățări și fibule, după cum aflăm de pe planșa desenată de Imre Pongrácz. Din păcate, nu mai putem identifica

³⁹ Arhiva Istorică a Muzeului Național al Banatului Timișoara, mapa cu desene a lui Imre Pongrácz.

⁴⁰ Garašanin – Vašić 1987, 71–116; Vašić 1999, 33–37.

⁴¹ Janković 1981; Gargano 2022, 123–130.

⁴² Petrović 2018, 387–388.

⁴³ Bejan 1976, 262.

care fibule sunt de la Drobeta-Turnu Severin, iar pe planșele pe care mai apar desenate asemenea piese (Ia. 1, 7, 17, 18, 21 31; I c. 131) nu este scris locul de proveniență.

Cele două brățări cu capetele desfăcute, trompetiforme, decorate cu linii în zigzag și în rețea au analogii în Imperiul Romano-Bizantin la Sadovec (Bulgaria)⁴⁴, precum și în Crimeea, la Lučistoe (Ucraina) unde a fost găsită o brățară la încheietura mâinii unui schelet de copil⁴⁵.

Însă, brățări cu capete trompetiforme, decorate cu linii frânte sau în rețea, se găsesc mai ales dincolo de granițele imperiale.

Astfel, o brățară din aur cu capete trompetiforme, decorată prin tehnica filigranului cu fire netede sau perlate care compun linii în zigzag și linii drepte, a fost găsită la Gyula (Ungaria) împreună cu o monedă de aur bătută la Constantinopol între anii 537 – 542⁴⁶. Prin urmare, tipul acesta de brățări era la modă în rândul elitei din *Barbaricum* la jumătatea secolului VI, iar în următoarele decenii pare că portul lor a devenit popular și au fost produse în varianta de argint și de bronz.

În mod curios, cea mai mare concentrație a lor este în zona Niprului Mijlociu, în morminte de femei care se datează la sfârșitul secolului VI-începutul secolului VII⁴⁷. Cele mai apropiate analogii ale brățărilor de la Drobeta-Turnu Severin provin din Republica Moldova, unde o brățară din bronz cu capete trompetiforme, decorată cu o bandă de linii în rețea și triunghiuri, a fost descoperită în așezarea de la Rașkov III, locuința 67⁴⁸, precum și la Dănceni, într-un mormânt de înhumare unde apare o brățară din bronz cu capete trompetiforme decorată cu bande de linii drepte care încadrează o linie în zigzag⁴⁹. Brățările au fost datate în secolul al VI-lea, deși contextul lor de descoperire se datează în secolul al VII-lea⁵⁰.

Cu toate că se găsesc și în contexte databile în secolul VII, tipul acesta de brățări pare mai degrabă în vogă în ultima treime a secolului al VI-lea când se răspândește portul fibulelor cu picior întors dedesubt, cu decor spiralat. Aceste fibule au început să fie produse înainte de mijlocul secolului al VI-lea, dar în Peninsula Balcanică perioada de maximă înflorire a lor a fost ultimul sfert

al veacului⁵¹. La Justiniana Prima/Caričin Grad (Serbia) s-a găsit o fibulă cu piciorul întors dedesubt de tipul celor descoperite în zona Porților de Fier⁵², fapt care ajută la datarea lor începând cu a doua treime a secolului al VI-lea. Dat fiind faptul că orașul Justiniana Prima a ființat între anii 535 și 615, obiectele descoperite aici sunt importante pentru încadrarea cronologică a descoperirilor databile în cursul secolului al VI-lea⁵³.

Considerații finale

Așadar, dacă se compară informațiile din documentația celor care au săpat la sfârșitul secolului al XIX-lea, cu cea din arhiva colecționarului Imre Pongrácz, se pare că aceste obiecte diverse din metal (piesele semifabricate, brățările și fibulele) au fost găsite împreună în interiorul (?) sau în preajma turnului romano-bizantin Theodora, în clădirile anexă în care grâul carbonizat și vasele de mari dimensiuni dovedesc înmagazinarea proviziilor din *annona*. Monedele bizantine menționate ca fiind găsite în ruinele dependințelor turnului întăresc concluzia că aici se făceau schimburi comerciale.

Astfel că, este posibil ca la Drobeta să avem o situație asemănătoare celei de la Capidava, unde s-au găsit laolaltă diverse mărfuri și monede din secolul al VI-lea. Clădirea *Horreum* din această fortăreață a avut cea de-a treia fază de construcție în secolul VI-lea, în care exista o curte centrală cu funcție de înmagazinare, dar și de locuire⁵⁴. Într-una dintre clădiri, denumită C1, funcționa o magazie cu facilități de depozitare pentru mărfuri cu destinație comercială⁵⁵. În această clădire s-au găsit și piese de echipament militar (*umbo* de scut) și unelte diverse care au fost stocate pentru a fi destinate vânzării, ceea ce înseamnă că aici funcționa nu doar un magazin cu amănuntul de produse de lux și produse din *annona*, ci și un depozit⁵⁶. În transporturile de bunuri strategice (*annona*) erau incluse și bunuri de valoare, care se răspândeau apoi la nord de Balcani, de-a lungul Dunării și în bazinul Mării Negre⁵⁷.

Pe de altă parte, trebuie spus că în nici un turn al vreunei fortificații romano-bizantine din Balcani nu s-au găsit dovezi că ar fi funcționat vreun atelier metalurgic, numai arareori fiind folosite ca ateliere de produs ceramică, ca la Kranevo lângă Balchik

⁴⁴ Uenze 1992, Pl. 7/14, Pl. 8/10.

⁴⁵ Aibabin – Khairidinova 2009, Pl. 53.2.

⁴⁶ Tănase 2010, 141–142; 146, Pl.I.5; 147, Pl.II. 5a-b, 6..

⁴⁷ Volodarets – Urbanovych 2015, 94, Fig.3.9.; 95, Fig. 4; 107.

⁴⁸ Corman 1998, 245, Figura 52.5.

⁴⁹ Corman 1998, 274, Figura 85.1.

⁵⁰ Corman 1998, 49.

⁵¹ Curta – Gândilă 2011, 66–69.

⁵² Bavant – Ivanišević 2003, 77.

⁵³ Bavant – Ivanišević 2003, 56.

⁵⁴ Opreș – Rațiu 2017, 45–46.

⁵⁵ Opreș – Rațiu 2017, 65.

⁵⁶ Opreș – Rațiu 2016, 198; Opreș – Rațiu 2017, 20.

⁵⁷ Opreș – Rațiu 2017, 48; Curta 2017, 60–61.

(Bulgaria), unde s-a găsit o mulțime de tipare din teracotă pentru opaițe cu mâner în formă de cruce și în formă de cap uman⁵⁸.

Prin urmare, din documentația săpăturilor desfășurate sub patronajul lui Grigore G. Tocilescu, aflăm că nu s-au găsit urme arheologice ale vreunui atelier care să corespundă cronologic cu perioada secolului VI p. Chr. De aceea, nu putem afirma că piesele semifabricate au fost turnate în aria fortăreței romano-bizantine Theodora. Pare mai plauzibilă ipoteza că avem de-a face mai degrabă cu un loc de depozitare și de vânzare a bunurilor aduse prin *annona*, un caz asemănător celui de la Capidava sau din alte turnuri-fortăreață din Peninsula Balcanică, în care se găseau și alte produse decât cele strategice. Cel mai probabil, atelierul de origine al acestor semifabricate ajunse la Drobeta pe cale fluvială este undeva în nord-estul Peninsulei Balcanice, unde se găsesc toate tipurile de piese care le compun: fibule cu piciorul întors dedesubt, catarama și chei mobile.

BIBLIOGRAFIE

Surse documentare din Arhiva Istorică a Muzeului Național al Banatului:

Primul Registru de Inventar al Muzeului Banatului Timișoara (1872–1932)

Mapa cu planșe desenate de Imre Pongrácz

Literatură de specialitate:

Aibabin – Khairedinova 2009

Al. I. Aibabin, E. A. Khairedinova, *Das Gräberfeld beim Dorf Lučistoe. Band 1: Ausgrabungen der Jahre 1977, 1982–1984*, Monographien der Römisch-Germanischen Zentralmuseums 83, Mainz (2009).

Bavant – Ivanišević 2003

B. Bavant, V. Ivanišević, *Justiniana Prima – Caričin Grad*, Beograd (2003).

Bejan 1976

A. Bejan, Un atelier metalurgic din sec. VI e. n. de la Drobeta-Turnu Severin, *ActaMN* XIII (1976), 257–268.

Berkeszi 1908

I. Berkeszi, A Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeum Temesvárot, *MKE* II (1908), 198–212.

Corman 1998

I. Corman, *Contribuții la istoria spațiului pruto-nis-trian în epoca evului mediu timpuriu (sec. V-VII d. Chr.)*, Chișinău (1998).

Curta 2016

F. Curta, Shedding light on a murky matter: remarks

on 6th to early 7th century clay lamps in the Balkans, *Archaeologia Bulgarica* 20, no. 3 (2016), 51–116.

Curta 2017

F. Curta, Monede, castre și schimburi comerciale în Peninsula Balcanică (sec. VI–începutul sec. VII), *Pontica* 50 (2017), 49–70.

Curta – Gândilă 2011

F. Curta, A. Gândilă, Too Much Typology, Too Little History: A Critical Approach to the Classification and Interpretation of Cast Fibulae with Bent Stem, *Archaeologia Bulgarica* XV, 3 (2011), 51–81.

Garašanin – Vašić 1987

M. Garašanin – Vašić, Castrum Pontes. Izvestaj o iskopavanjima u 1981. i 1982. godina, *Đerdapske sveske* 4 (1987), 71–116.

Gargano 2022

I. Gargano, Aquae in De aedificiis. Territorial and administrative issues in Dacia Ripensis during the sixth century. A. Castrorao Barba, G. Castiglia (eds.), *Perspectives on Byzantine Archaeology. From Justinian to the Abbasid Age (6th–9th Centuries)*, Archaeology of the Mediterranean World, 2, Turnhout (2022), 123–130.

Istoria României 1960

Istoria României, coord. P. Constantinescu-Iași, I, București (1960). Partea a IV-a. Perioada de trecere la feudalism, cap. IV, subcap. 3. Legăturile din imperiul romano-bizantin și teritoriul din stânga Dunării în sec. IV-VI; D. Tudor: 647–665.

Janković 1981

Đ. Janković, *Podunavski deo oblasti Akvisa u VI i početkom VII veka*, Beograd (1981).

Mare 2004

M. Mare, *Banatul între secolele IV-IX. Meșteșuguri și ocupații tradiționale*, II, Timișoara (2004).

Medeleț – Toma 1997

F. Medeleț, N. Toma, *Muzeul Banatului. File de cronică. I. 1872–1918*, Timișoara (1997).

Opriș – Rațiu 2016

I. C. Opriș, Al. Rațiu, An early Byzantine building next to the main gate at Capidava. A. Panaite, R. Cîrjan, C. Căpiță (eds.), *Moesica et Christiana. Studies in Honour of Professor Alexandru Barnea*, Brăila (2016), 193–218.

Opriș – Rațiu 2017

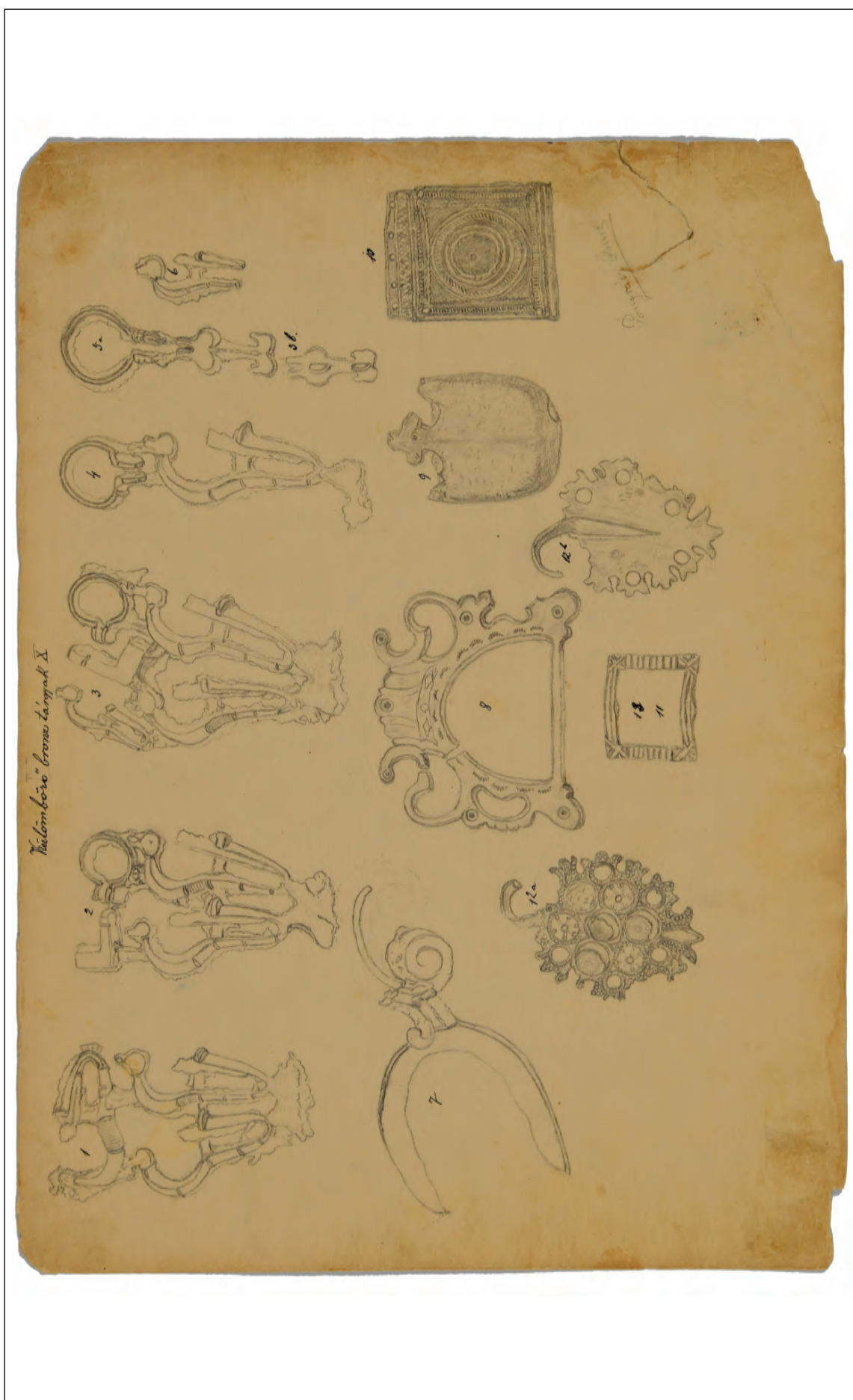
I. C. Opriș, Al. Rațiu, *Capidava II. Building C 1 – Contributions to the History of Annona Militaris in the 6th Century*, Cluj-Napoca (2017).

Petrović 2018

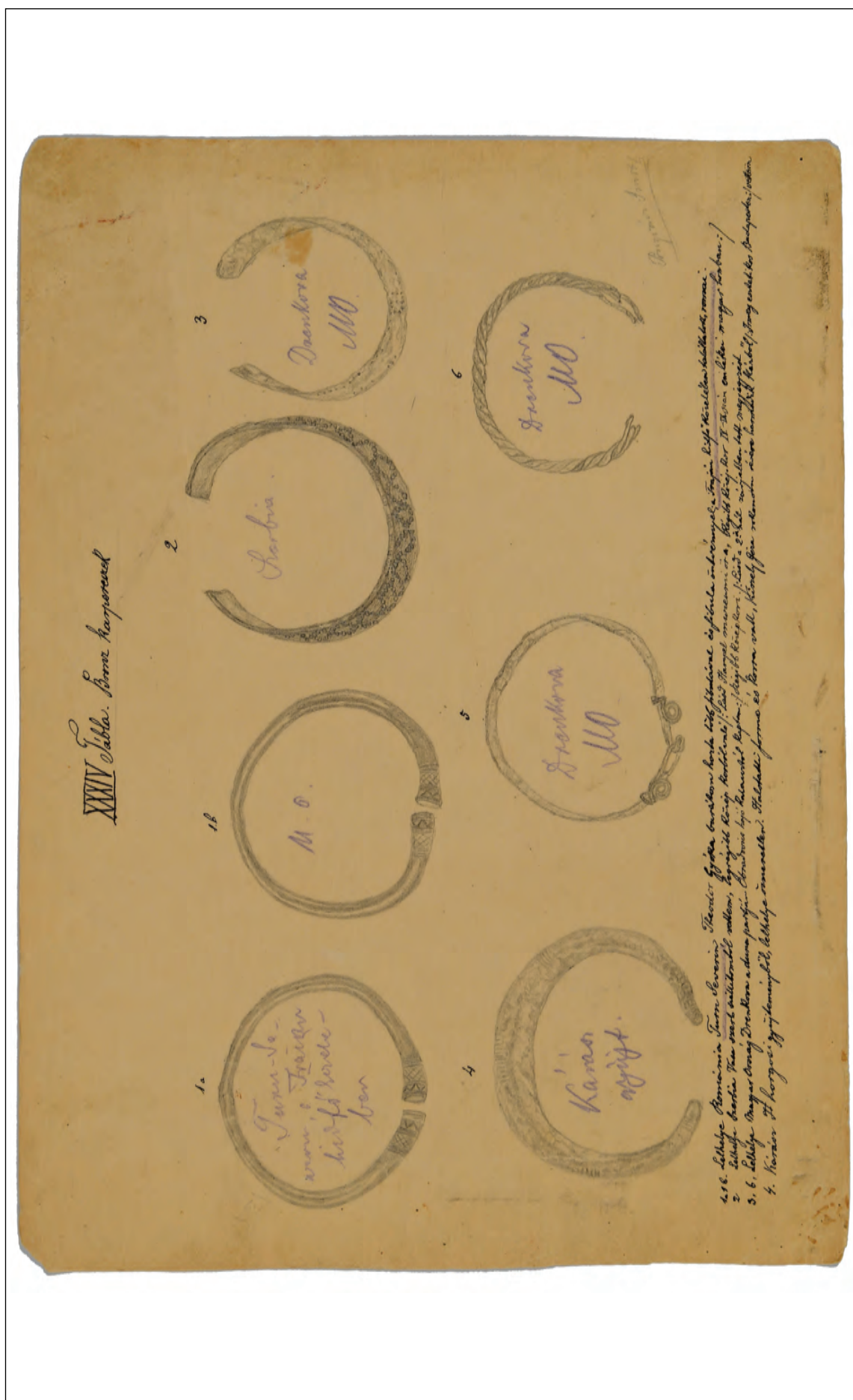
V. P. Petrović, The Aquae Station on the Roman Danube Limes Road in Upper Moesia, *Open Archaeology* 4 (2018), 386–393.

⁵⁸ Curta 2016, 85, 92, 102.

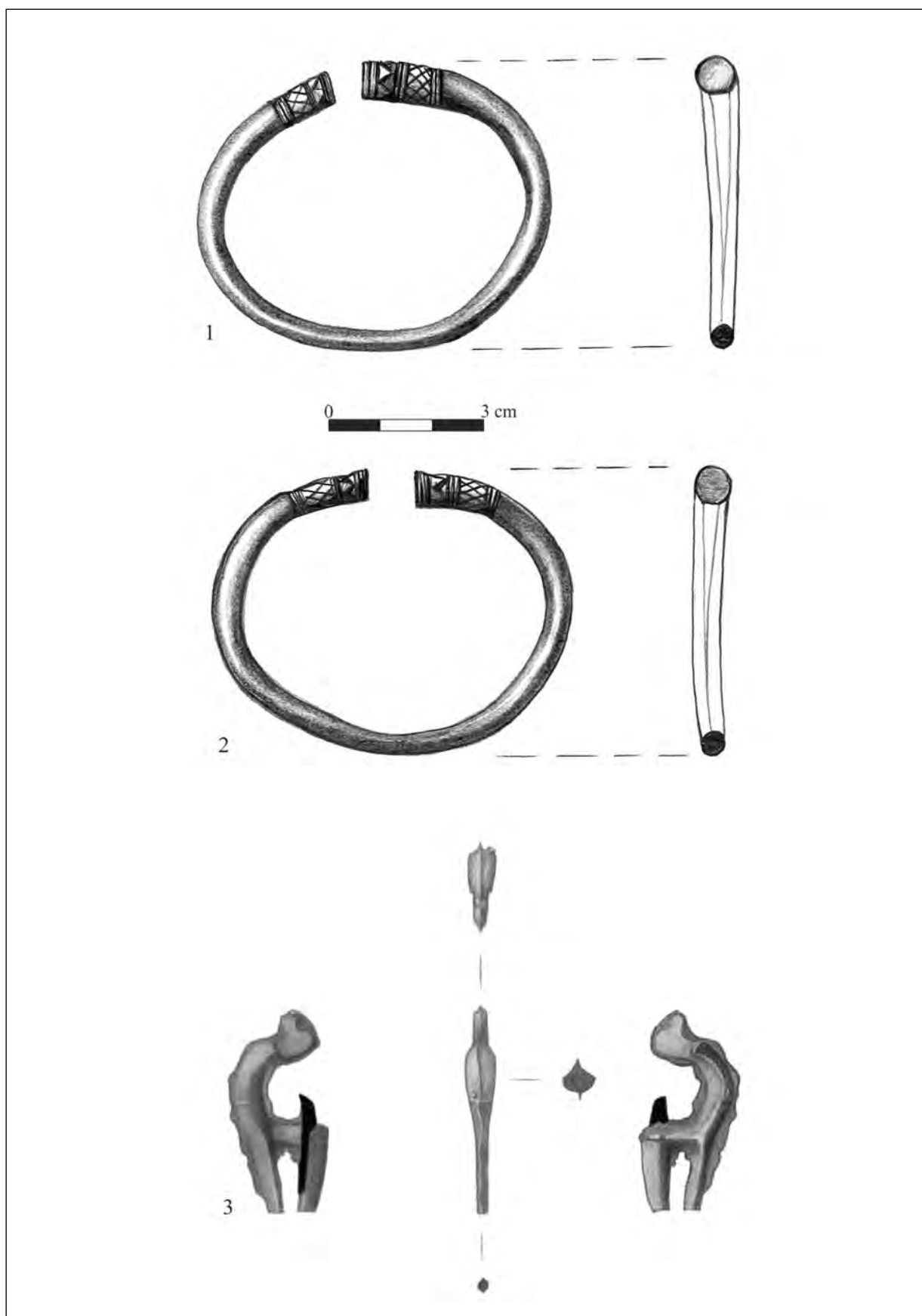
- Stângă 1998
I. Stângă, *Viața economică la Drobeta în secolele II-VI p. Ch.*, Bibliotheca Tracologica XXVI, București (1998).
- Tănase – Mare 2001
D. Tănase, M. Mare, Piese de port și de podoabă din secolele III-VII din colecția Pongrácz. Catalog, *AnB S.N.* IX, 2001 (2002), 181–206.
- Tănase 2010
D. Tănase, Piese de aur din epoca migrațiilor în colecția Muzeului Banatului Timișoara. A. Măgureanu, E. Gáll (ed.), *Între stepă și imperiu. Studii în onoarea lui Radu Harhoiu*, București (2010), 141–147.
- Tănase 2016
D. Tănase, Colecția Pongrácz, în *România. Civilizații suprapuse*, Catalogul expoziției (ed.: Corina Borș, Oana Ilie), București (2016), 448.
- Teodor 1988
D. Gh. Teodor, Considerații privind fibulele romano-bizantine din secolele V-VII e.n. în spațiul carpato-danubiano-pontic, *ArchMold* XII (1988), 197–233.
- TRÉT 1903
A Pongrácz-féle gyűjtemény, *TRÉT* XIX, 3–4 (1903), 112–118.
- Tudor 1976
D. Tudor, Obiecte de metal din Drobeta, descoperite în săpăturile lui D. C. Butculescu (1883) și Gr. G. Tocilescu (1896–1899), *Drobeta* 2 (1976), 117–137.
- Uenze 1974
S. Uenze, Gegossene Fibeln mit Scheinumwicklung des Bügels in den östlichen Balkanprovinzen. G. Kossack, G. Ulbert (eds.), *Studien zur vor- und frühgeschichtlichen Archäologie: Festschrift für Joachim Werner zum 65. Geburtstag*, München (1974), 483–494.
- Uenze 1992
S. Uenze, *Die spätantiken Befestigungen von Sadovec. Ergebnisse der deutsch-bulgarisch-österreichischen Ausgrabungen 1934–1937*, Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte, Band 43, München (1992).
- Vagalinski 2018
L. F. Vagalinski, A rare type of early byzantine eagle-head buckles, *Studia Archaeologica Universitatis Serdicensis*, Supplementum VI (2018), 515–518.
- Vasić 1999
N. Vasić, Transdrobeta (Pontes) in the Late Antiquity. G. von Bülow, Al. Milcheva (eds.), *Der Limes an der unteren Donau von Diokletian bis Herakleios. Vorträge der internationalen Konferenz Svištov, Bulgarien (1–5 September 1998)*, Sofia (1999), 33–37.
- Volodarets-Urbanovych 2015
Ya.V. Volodarets-Urbanovych, Bracelets of the period from the 5th to the first half of the 8th centuries from Poltava Region: new finds, *Arheologia* 2 (2015), 92–107.

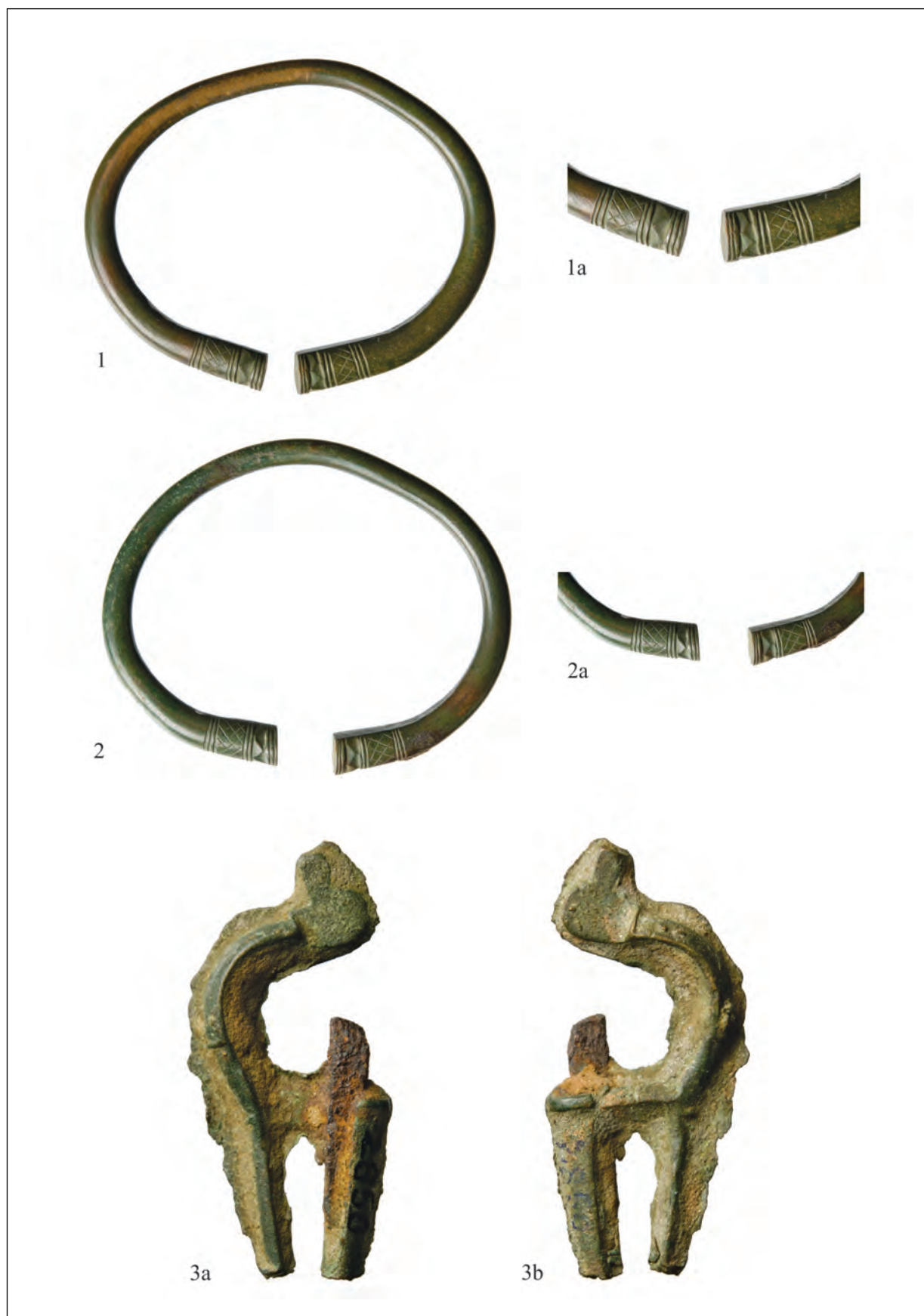
Pl. I. Planşa X, desenată de Imre Pongrácz. Foto: Milan Şepeşan. / Pl. I. The plate X, drawn by Imre Pongrácz. Photo by Milan Şepeşan.

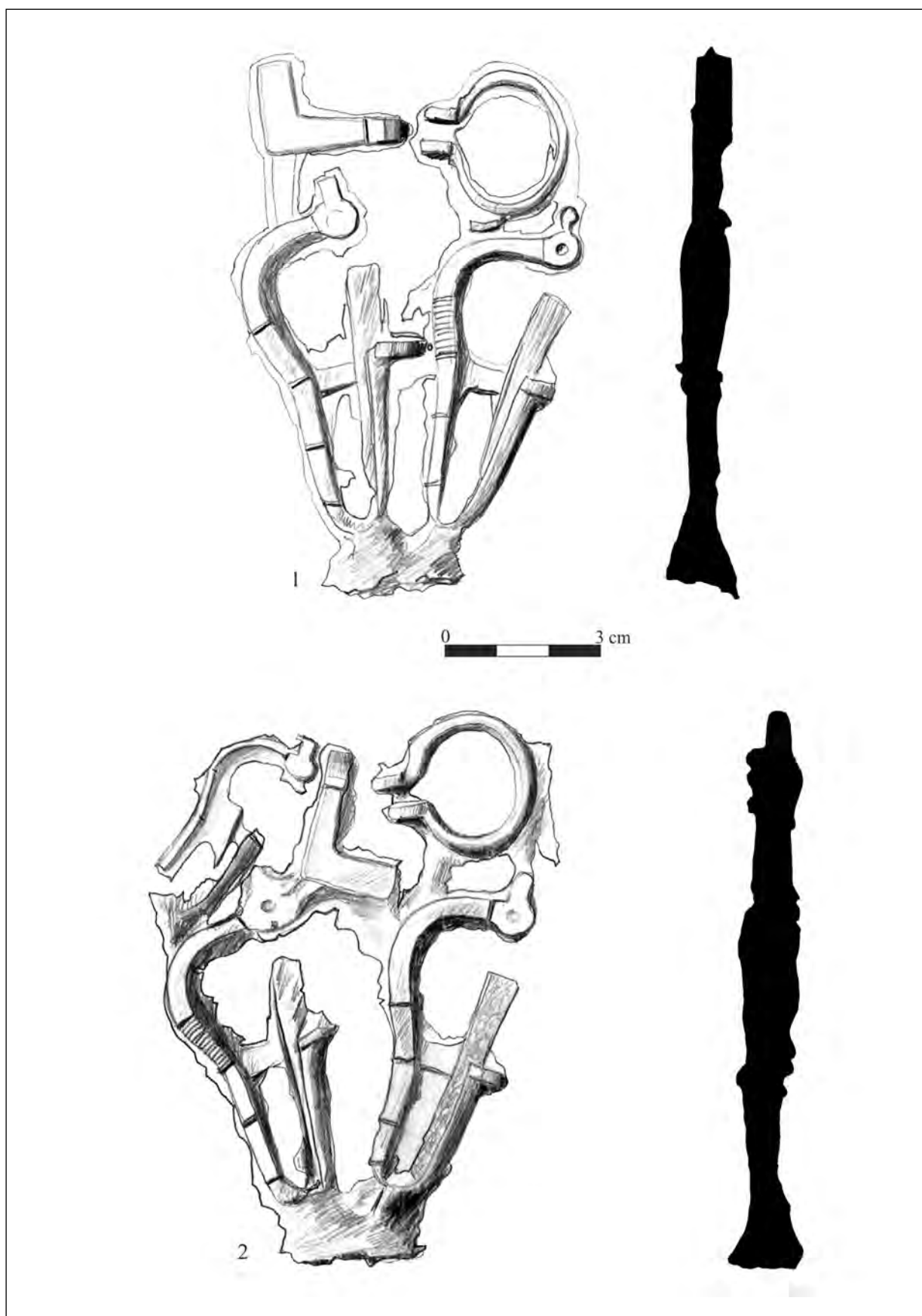
Pl. II. Plansa XXXIV, desenată de Imre Pongrácz. Foto: Milan Šepešan. / **Pl. II.** The plate XXXIV, drawn by Imre Pongrácz. Photo by Milan Šepešan.

Pl. III. 1–2. Brățări din bronz, 3. fibulă cu piciorul întors dedesubt, semifabricată. Desene de Silviu Saftu (1–2) și Bogdan Calotă (3). / **Pl. III.** 1–2. Bronze bracelets, 3. cast fibula with bent stem. Drawings by Silviu Saftu (1–2) and Bogdan Calotă (3).

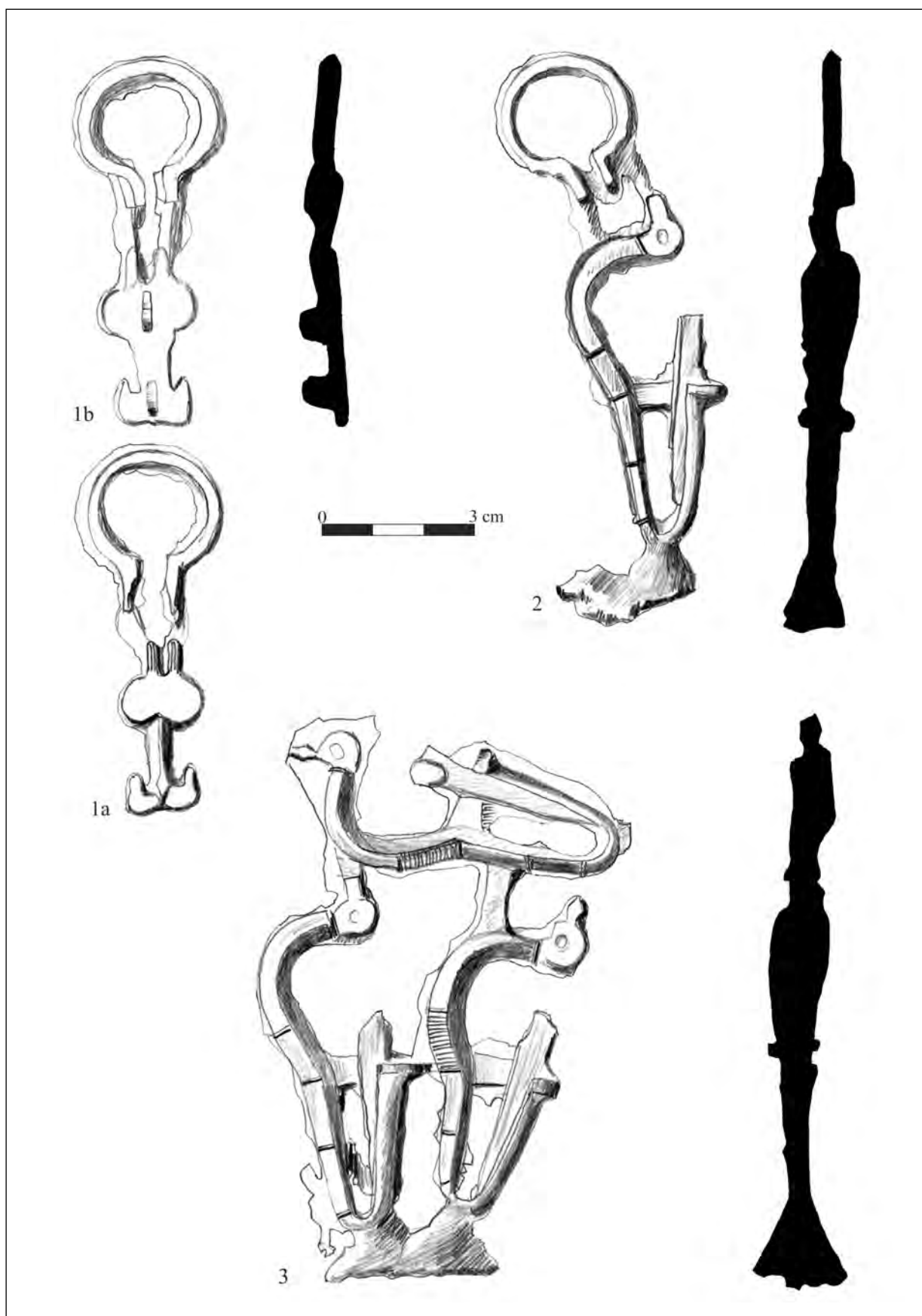
Pl. IV. 1.1a–2.2a. Brățări din bronz, 3a-b. fibulă cu piciorul întors dedesubt, semifabricată. Foto: Milan Șepeșan. / **Pl. IV.** 1.1a–2.2a. Bronze bracelets, 3a-b. cast fibula with bent stem. Photos by Milan Șepeșan.

Pl. V. 1–2. Fibule cu piciorul întors dedesubt și chei, semifabricate. Desene de Silviu Saftu./ **Pl. V.** 1–2. *Cast fibulae with bent stem and keys. Drawings by Silviu Saftu.*

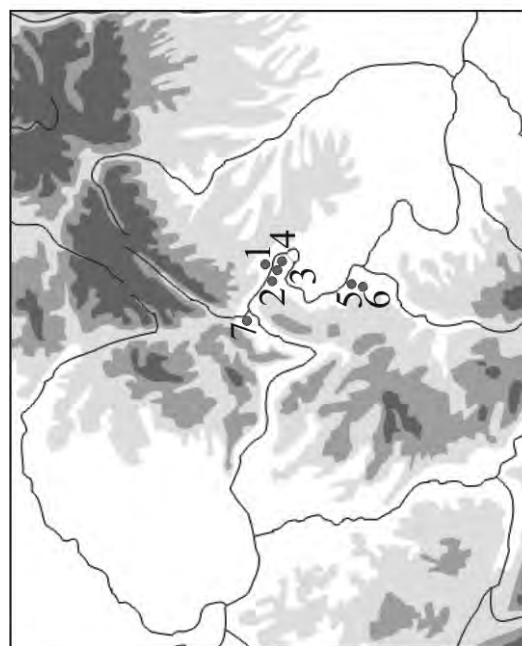
Pl. VI. 1a-b, 2a-b. Fibule cu piciorul întors dedesubt și chei, semifabricate. Foto: Milan Șepețan. / **Pl. VI.** 1a-b, 2a-b. Cast fibulae with bent stem and keys. Photos by Milan Șepețan.

Pl. VII. 1a-b. Cheie și aplică de centură, 2. fibulă cu piciorul întors dedesubt și cheie, 3. fibulă cu piciorul întors dedesubt; semifabricate. Desene de Silviu Saftu. / **Pl. VII.** 1a-b. Cast key and belt appliqué, 2. cast fibula with bent stem and key, 3. cast fibulae with bent stem. Drawings by Silviu Saftu.

Pl. VIII. 1a-b. Cheie și cataramă, 2. fibulă cu piciorul întors dedesubt și cheie, 3. fibulă cu piciorul întors dedesubt; semifabricate. Foto: Milan Șepeșan. / **Pl. VIII.** 1a-b. Cast key and buckle, 2a-b. cast fibula with bent stem and key, 3a-b. cast fibulae with bent stem. Photos by Milan Șepeșan.

- 1 - Drobeta - Turnu Severin
- 2 - Kladovo
- 3 - Kostol
- 4 - Kurvingrad
- 5 - Prahovo
- 6 - Negotin
- 7 - Orșova

Pl. IX. Harta localităților menționate în legătură cu colecția lui Imre Pongrácz. / **Pl. IX.** Map of localities mentioned in connection with the collection of Imre Pongrácz.